

УДК 123.1 (410)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v056.2025.16>**І. Ю. Остапець**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7727-9666>

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ ІСАЇ БЕРЛІНА

Постановка проблеми. Визначний британський філософ І. Берлін значну частину своїх інтелектуальних пошуків присвятив осмисленню природи свободи. Особливо відомим є сформульоване ним розмежування між негативною та позитивною свободою (відповідно свободи «від» і «для»), вперше викладене у праці «Дві концепції свободи» (1958). Це розрізнення й донині залишається предметом живих інтелектуальних дискусій, оскільки стосується фундаментальних питань про межі індивідуальної автономії та роль суспільства і держави в її забезпеченні, а також потенційні небезпеки, пов'язані з кожною з цих концепцій свободи.

Актуальність ідей І. Берліна підтверджується сучасним політичним, соціальним й етичним контекстом в епоху «постправди» та цифрового нагляду, коли демократія стикається з новими викликами, а поняття свободи набуває нових вимірів і потребує переосмислення. Сьогодні ідеї Берліна знову резонують у дискусіях про свободу слова, про межі приватності за умов цифрового нагляду, а також про виклики, що постають перед сучасною демократією. Отже, дослідження концепції свободи у філософії І. Берліна є важливим дискурсом цієї проблеми, адже дозволяє глибше зрозуміти природу свободи та її значення для сучасного світу.

Формулювання мети статті. Метою даного дослідження є комплексний аналіз філософії свободи І. Берліна, концептів негативної та позитивної свободи, їх історичного контексту, впливу на сучасну філософську думку. Для досягнення поставленої мети необхідне вирішення таких дослідницьких завдань: 1) проаналізувати основні ідеї І. Берліна щодо негативної та позитивної свободи, розкривши зміст цих понять, та історичний контекст формування; 2) дослідити вплив концепту свободи І. Берліна на розвиток сучасної політичної та філософської думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження становлять першоджерела – роботи І. Берліна [2] та його критиків і популяризаторів: Ж. Бодріяр [3], Г. Коен [20], Ж.-Ф. Ліотар [10], Р. Нозік [12],

Дж. Ролз [14], К. Скіннер [23], Ф. Петтіт [21], М. Сендел [16; 22]; М. Фуко [18]. А також використані низка наукових розвідок вітчизняних дослідників [4; 5; 7; 8; 9; 13; 17; 19].

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування поглядів І. Берліна ґрунтувалося, з одного боку, на ліберальній філософській традиції Просвітництва, яка утверджувала цінність індивідуальної свободи і раціонального знання та пов'язана з іменами Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ф. Вольтера, Дж. Міля. А з іншого боку, також включало неліберальну філософську спадщину: ідеї Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Г. В. Ф. Гегеля, К. Маркса. На думку філософа ці ідеї сформували «відправні точки, що ведуть людство до полярно протилежних наслідків реалізації свободи». Так лінія від І. Канта, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегеля, К. Маркса веде до обґрунтування колективістського примусу, і як наслідок, до тоталітарних ідеологій (фашизму, комунізму тощо), коли заради «вищої мети» колективу нехтуються права окремого індивіда [2, с. 204]. У той же час ідеї Дж. Локка, Дж. Бентама, Дж. Мілля – це шлях до обмеження примусу і гарантування індивідуальних свобод [2, с. 184–185]. Отже, головним внеском І. Берліна в політичну та філософську думку стала концепція свободи, поділеної на два типи – негативну і позитивну [2, с. 180].

Класичним визначенням негативної свободи є «свобода від примусу». Базове її розуміння, як свободи від втручання держави заклав Дж. Локк. Природні права людини на життя, свободу і власність держава повинна захищати, а не обмежувати. Свобода ж людини полягає у тому, щоб коритись законам, що визначені законодавчою владою, яка була обрана за спільною згодою. «Там, де нема закону, нема і свободи» [11, с. 203]. Свобода це не сваволя, як це часто розуміється у наш час, а врівноважена розумом і законом здатність індивіда розпоряджатися собою та своїм майном, бути незалежним від свавілля інших та захищеним легітимною владою. Свої ідеї Дж. Локк описав у праці «Два трактати про правління» [11].

Особливої уваги з боку І. Берліна набула постать Дж. Міля, модерного ліберального інтелектуала, автора есею «Про свободу», де обґрунтовується принцип невтручання суспільства в особисте життя індивіда, допоки його дії не шкодять іншим. Отже, негативна свобода створює простір для особистої автономії, і це, на думку І. Берліна, найбільш «природна і необхідна» форма свободи, відправна точка розвитку особистості. Якщо людина користується широкою сферою невтручання, вона здатна самостійно робити вибір і нести за нього відповідальність.

Ідеї лібералізму стали основою багатьох демократичних суспільств, але у той же час вони зазнавали і продовжують зазнавати жорсткої критики з боку своїх опонентів. Критики лібералізму наполягають, що однієї лише «відсутності втручання» недостатньо для реалізації свободи, що держава може і повинна втручатися, аби створювати різні можливості для самореалізації громадян, гарантувати соціальну справедливість, освіту, мінімальний добробут тощо. Свобода не в тому, щоб не мати обмежень, а й у тому, щоб «бути господарем себе» [2, с. 190], свобода як спосіб реалізації своєї волі та істинних цілей. За І. Берліном, це образ «свободи для», тобто не просто свободи від перешкод, а можливості досягати бажаного і робити «правильний вибір із запропонованих підстав» (позитивна свобода) [2, с. 190].

Така свобода, вважає Ж.-Ж. Руссо, досягається через суспільний договір і підкорення Загальній Волі. Де воля це не просто сума індивідуальних бажань (воля всіх), а раціональна воля у формі справедливих законів, що спрямовані на спільне благо та користь усім членам суспільства. У разі ж коли суб'єкт не хоче користися Загальній Волі, то його «примують бути вільним» [15, с. 150]. Така свобода можлива лише в істинно демократичному суспільстві, де кожен громадянин одночасно виступає і частиною суверена, і його підданим. На переконання І. Канта «свобода полягає у здатності розумної істоти діяти згідно з універсальним моральним законом, який вона ухвалює сама» [6, с. 207], а Г. Гегель пов'язує ідею позитивної свободи з Абсолютом, шляхом «усвідомлення необхідності» [8, с. 212–218].

На думку І. Берліна негативна і позитивна свободи «являють собою не просто різні аспекти, а в певному сенсі конкуруючі інтерпретації єдиного ідеалу свободи», оскільки їх розділяють різні змістоутворюючі питання. Перше: «в яких межах суб'єкту, особі чи групі осіб дозволено чи слід дозволити робити те, що він може робити і бути тим, ким він може бути без втручання

інших осіб?» [2, с. 180]. Це питання окреслює сферу негативної свободи, як свободи від втручання. Друге: «що? чи хто? є джерелом контролю або втручання за допомогою якого можна примусити когось робити саме це, або бути саме таким, а не інакшим?» [2, с. 180]. Це становить сутність поняття «позитивної свободи», іншими словами, свободи для реалізації певних цілей.

Означені питання про межі невтручання і про джерело контролю є різними за своєю суттю, однак, філософ визнає, що «реальне життя демонструє їх взаємозалежність» [2, с. 194]. Прагнення до самореалізації (позитивна свобода) неможливе без простору невтручання, тоді як відсутність зовнішнього примусу (негативна свобода) саме по собі не гарантує змістовного користування свободою. До прикладу, це «коли людина раб власних згубних пристрастей, чи перебуває під владарюванням невігластва» [2, с. 195]. Та попри певний взаємозв'язок, ці два поняття не можна ототожнювати. І. Берлін пише: «негативна і позитивна свобода – це не одне й те саме, що б не було між ними спільного. Адже вони відображають різні аспекти прагнення людини до волі. З одного боку – це захист від примусу, а з іншого – прагнення до самовизначення» [2, с. 201]. Філософ вважає, що небезпеки щодо неправильно зрозумілої свободи несуть у собі приховані загрози свободі індивіда з боку різних утопічних ідеологічних проєктів.

Ідеї, що були сформовані І. Берліном стосовно свободи, мали суттєвий вплив на розвиток політико-філософських дискусій кінця ХХ – початку ХХІ століття. Філософ заснував мову, якою і досі ведуть дебати про свободу, говорячи про «свободу від» (*freedom from*) та «свободу для» (*freedom to*), негативні і позитивні права громадян та ін. Така термінологія увійшла, в політичну риторику, стала невід'ємною частиною інтелектуального інструментарію сучасної людини. Негативна свобода стала синонімом класичних ліберальних цінностей, прав особи, верховенства права, обмеженого державного втручання. Натомість поняття позитивної свободи надихнуло низку теорій, що наголошують на активній ролі суспільства і держави у розкритті потенціалу індивіда (теорії соціальної держави, розвитку людських здібностей тощо).

Концепція свободи І. Берліна хоч і стала канонічною, однак неодноразово переосмислювалася. Загалом філософи погоджувалися з важливістю розрізнення двох понять, проте вважали, що І. Берлін спростив чи занадто різко протиставив їх. Інші взагалі заперечували такий поділ, пропонуючи альтернативні моделі розуміння свободи.

Одним із прикладів такого переосмислення стало розширення типологій свободи. Так виникла ідея республіканської концепції свободи як недомінування. Її автори К. Скіннер та Ф. Петіт стверджують, що свобода – це не лише відсутність втручання (як у негативному розумінні), але й гарантія того, що ніхто не володіє довільною владою над особою. Свобода, на їх думку, вимагає певних інституційних умов, які унеможливають свавільне панування одних людей над іншими (закони, розподіл влад, громадянські права). Уже сама можливість довільного втручання (наприклад, становище раба чи підданого абсолютної монархії) робить людину невільною, навіть якщо вона тимчасово не відчуває примусу. Такі ідеї здобули популярність у новітній політичній філософії, доповнивши дихотомічний підхід третім компонентом [21; 23].

Ще одним аспектом критики став перегляд підходів до соціально-економічних умов свободи. Так, філософ Г. А. Коен вводить поняття «ефективної свободи», підкреслюючи, що бідна людина формально може бути вільною від заборон, але брак грошей у неї фактично обмежує її можливості реалізувати свій вибір. Він зазначає, що сам І. Берлін був противником крайнощів і засуджував ситуацію, коли ринок «руйнує життя людей» без мінімальної підтримки держави. Тому для забезпечення реальної (а не лише номінальної) свободи потрібні певні позитивні умови: освіта, матеріальний добробут, рівні шанси тощо [20]. Отже, ідеї І. Берліна щодо сфер реалізації свободи заклали основу для розуміння того факту, що свобода за своєю суттю є багатовимірною і по-справжньому вільне суспільство має подбати і про межі влади, і про можливості для розвитку своїх громадян.

Іншим важливим аспектом інтелектуального світогляду І. Берліна стала ідея плюралізму цінностей. Усвідомивши, що різні суспільства і люди керуються різними, інколи несумісними за змістом уявленнями стосовно загальних цінностей (свободи, справедливості, рівності тощо), філософ відкидає традиційний моральний монізм. Він стверджує, що їх не завжди можна узгодити між собою. І тому плюралізм думок є об'єктивною характеристикою морального світу, і саме він виступає інтелектуальною основою негативної свободи. Визнання багатьох рівноцінних цілей дає людям право самим обирати пріоритети, а намагання звести усе розмаїття до чогось одного ведуть до придушення свободи. І. Берлін наголошує, що тоталітаризм як режим живиться вірою в єдине вище благо (чи то раса, чи клас, чи нація, чи якась доктрина), заради

якого дозволено приносити в жертву окрему особу. Свобода ж існує тільки там, де суспільство толерує різноманітність цінностей, і не вимагає від усіх слідувати одному нав'язаному «істинному» шляху.

Для філософської антропології і соціальної філософії кінець XX – початок XXI століття ознаменований постмодерним поворотом, що означало потребу переглянути багато понять, і свободу у їх числі. В умовах глобалізованого світу, цифрових технологій, викликів штучного інтелекту тощо, і концепт свободи І. Берліна продовжує розвиватись і наповнюється новими змістами [1].

Так Дж. Ролз висунув ідею, що свобода має розглядатися в контексті принципів справедливості та чесності. Вона проявляється не лише у відсутності обмежень, а й вимагає рівності як умови для своєї реалізації. Філософ робить акцент на моральній стороні рівності і свободи. Соціальні та економічні нерівності можуть бути виправдані лише у тому випадку, якщо вони приносять користь малозабезпеченим верствам суспільства. Його підхід базується на концепції «завіси незнання» та рівного доступу до базових свобод для всіх громадян [14].

З критикою теорії справедливості Дж. Ролза виступив Р. Нозік. У своїй праці «Анархія, держава і утопія» [5, с. 318; 7] він стверджує, що держава не має права перерозподіляти ресурси, навіть з метою забезпечення рівних можливостей. Свобода для Р. Нозіка – це, насамперед, право власності та невтручання держави у добровільні угоди між громадянами. Він також прихильник моральної сутності свободи. Його підхід засновано на моральному принципі недоторканості особистості та її результатів, а також правовій основі непорушності контрактів [12].

М. Сендел як комунітарист критикує нові ідеї свободи як Дж. Ролза так і Р. Нозіка. На його думку свобода не зароджується у абстрактному вакуумі. Вона формується через соціальні зв'язки, традиції та моральні обов'язки. Свобода, перш за все, це відповідальне членство в політичній і культурній спільноті, що зумовлює моральний обов'язок перед іншими [16].

Отже, слід зазначити, як новий вимір свободи Дж. Ролз розглядає її у контексті справедливості, як однієї з базових політичних цінностей. Р. Нозік відстоює право на мінімальне втручання держави. М. Сендел – за моральний плюралізм і важливість діалогу у демократичному суспільстві, оскільки, на його глибоке переконання, свобода залежна від різних соціально-культурних факторів.

Філософія постмодерну кардинально переосмислила традиційні уявлення про свободу. Так, у М. Фуко свобода постає не як абсолютне благо, а як складна мережа взаємодії влади та суб'єктивності. «Це постійна стратегічна гра між свободами, де кожен актор намагається структурувати поле дій іншого» [18, с. 256]. М. Фуко відзначає, що сучасне суспільство не обмежує свободу людини прямим примусом, а діє через дискурси, інститути та норми, які регулюють поведінку людей на мікрорівні. «Сучасні інституції (школи, лікарні, в'язниці) створюють і підтримують норми поведінки, тим самим формуючи вільного індивіда, який сам себе контролює» [18, с. 303].

Ж. Бодріяр розвиває ідею симуляції, коли свобода втрачає автентичність, і постає лише власним образом в медіапросторі. Людина живе в реальності, що імітує свободу через рекламу бренди віртуальні ідентичності. «Цей кодовий примус за своєю суттю є всеосяжним і непомітним, і не існує точки опору з якої можна було б визволитися» [3, с. 215]. С. Жижек на основі цього робить висновок, що неоліберальна свобода взагалі є формальною і маскує примус через вибір: «на перший погляд, людина ніби має право вибору, але контекст цього вибору вже зумовлено ідеологічно і економічно» [5, с. 122]. У неоліберальній економіці ринковий простір постає справжнім простором свободи, де кожен споживач є ніби і вільним агентом, але насправді його свобода практично обмежена здатністю до споживання, що залежить від економічного статусу, маркетингових стратегій та соціальної структури. Медіа та реклама формують наші бажання, нав'язують критерії успіху та щастя, тим самим обмежуючи нами уявну свободу до рамок комерційної логіки.

Ще один представник постмодерну Ж. Дерріда шляхом деконструкції виявляє приховані суперечності та неоднозначності в понятті свобода і доводить, що справжня свобода, якщо вона і існує, то лише як «нескінченна відкритість до іншого» – простір для множинних інтерпретацій і не може бути повністю визначена і охоплена» [19]. Він демонструє, що поняття свободи є динамічним і чутливим до контексту, і його осмислення потребує постійного оновлення.

У постмодерному суспільстві співіснують численні дискурсивні практики (науки, мистецтва, етики, політики), але жодна з них не може претендувати на абсолютну гегемонію. Це створює стан, де свобода асоціюється з плюралізмом і ненасильством дискурсивних режимів. Вона постає як «право різних

голосів бути почутими». Таку думку відстоює Ж.-Ф. Ліотар [10]. Свобода набуває сенсу свободи висловлювання, різноманіття думок, «гетерогенного дискурсу», за визначенням філософа, а не єдиного визвольного проекту. Отже, постмодерна свобода – це свобода від метафізичної єдності та визначеності.

Висновки. Проведене нами дослідження дозволяє зробити низку узагальнень щодо місця філософії свободи І. Берліна у розвитку сучасної політичної та філософської думки. По-перше, філософ не лише окреслив два принципово різні підходи до розуміння свободи, але й розкрив їх історико-філософські витоки. Негативна свобода постає як «свобода від», тобто сфера невтручання, де гарантуються права особи та обмежується державна влада. Позитивна ж свобода («свобода для») виявляє прагнення людини до самовизначення, участі у суспільному житті та моральної автономії. В історичному контексті ці ідеї виростають із суперечностей між ліберальною традицією Просвітництва (Дж. Локк, Дж. Мілль) та ідеалістичними концепціями розумної волі (І. Кант, Г. Гегель, Ж.-Ж. Руссо). І. Берлін довів, що неврахування напруги між цими двома типами свободи веде або до анархії, або до колективістського примусу.

І, по-друге, ідеї І. Берліна започаткували нову мову політичної теорії, що оперує поняттями «свободи від» і «свободи для», заклавши основу для дискусій про межі державного втручання, соціальну справедливість і людську автономію. Концепт Берліна став відправною точкою для формування республіканських теорій недовладності (К. Скіннер, Ф. Петіт), соціальних концепцій «ефективної свободи» (Г. А. Коен), а також сучасних дебатів між лібералами, комунітаристами, неомарксистами та постмодерністами. Його розуміння свободи залишається надзвичайно актуальним у контексті глобалізації, цифрового контролю, кризи демократії та морального плюралізму.

Отже, філософія свободи І. Берліна не лише осмислює історичні шляхи розвитку лібералізму, але й слугує інтелектуальним інструментом для аналізу нових форм залежності та обмеження автономії волі в сучасному світі. Його ідеї зберігають евристичний потенціал для подальшого осмислення співвідношення свободи, влади та моральної відповідальності людини.

Література

1. Берлін І. Ліберальна демократія, незважаючи на потік націоналізму, що нині плине, шириться. Великі тиранії лежать в руїні. Або ляжуть. URL: <https://zbruc.eu/node/60714> (дата звернення 12.10.2025).

2. Берлін І. Чотири есе про свободу. Київ : Видавництво «Основи», 1994. 272 с.
3. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ : Основи, 2004. 230 с.
4. Вієвський Л. Ісая Берлін та свобода від насильства. URL: <https://zbruc.eu/node/120045> (дата звернення 12.10.2025).
5. Історія політичної думки: підручник: у 2-х томах. Т.2.: XX–початок XXI ст. / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ», 2017. 598 с.
6. Кант І. Критика практичного розуму. Київ : Юніверс, 2000. 253 с.
7. Кармазіна М. Нозік Роберт. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 506.
8. Кирилюк Ф. Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби. Навч. Посібник. Київ : центр учбової літератури, 2008. 414 с.
9. Клименко В. Філософія влади Мішеля Фуко: критичний погляд на західну демократію. *Гілея: наук. вісник*. 2017. Вип. 122 (7). С. 297–300.
10. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 5–6. С. 15–38.
11. Локк Дж. Два трактати про правління. Київ : Наш Формат, 2020. 312 с.
12. Нозік Р. Розподільна справедливість. Сучасна політична філософія: антропологія. Київ : Основи 1998. С. 239–276.
13. Остапеч І. Ревізія ідеї свободи: постмодерні виклики традиційним уявленням. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. № 54. С. 60–67.
14. Ролз Дж. Теорія справедливості / Пер. з англ. О.Мокровольський. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.
15. Руссо Ж.-Ж. «Про суспільну угоду, або Принципи політичного права. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с. URL: <http://litopys.org.ua/rousseau/rous01.htm> (дата звернення 28.06.2025).
16. Сендел М. Справедливість: Що правильно робити? Львів : Вид-во «Старого Лева», 2020. 320 с.
17. Туровська О. Поняття негативної свободи в філософії Ісаї Берліна. URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/90588/86497> (дата звернення 12.10.2025).
18. Фуко М. Наглядати й карати. Народження в'язниці. Київ : Комбук, 2020. 440 с.
19. Хоменко Г. Жак Дерріда: свобода інтерпретації як (не)можливість. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 78. С. 165–173.
20. Cohen G. If You're an Egalitarian, How Come You're So Rich? Harvard University Press. 2000. 256 p.
21. Pettit Ph. Republicanism: A Theory of Freedom and Government. Oxford University Press. 1997. 304 p.
22. Sandel M. Liberalism and its Critics. Cambridge University Press. 1988. 252 p.
23. Skinner Q. Liberty before Liberalism. Cambridge University Press. 1998. 150 p.

Анотація

Остапеч І. Ю. Філософія свободи Ісаї Берліна. – Стаття.

Сьогоднішні політичні та соціальні реалії роблять переосмислення концепції свободи І. Берліна надзвичайно актуальним. По-перше, епоха цифрових технологій породила безпрецедентний масштаб нагляду від державного до корпоративного, що загрожує особистій автономії. Відтак поняття негативної свободи набуло нового змісту в умовах, коли потрібно захищати приватність і свободу вираження від всепроникного стеження та цензури в інтернеті. По-друге, явище постправди та масового поширення дезінформації кидає виклик здатності індивіда самостійно формувати переконання. Це висуває на перший план позитивну концепцію свободи як самовизначення: щоб бути вільними, громадянам потрібні знання і «цифрова грамотність» для критичного осмислення інформації. Без цих навичок людина стає легкою мішенню маніпуляцій, що обмежує її справжню свободу вибору.

Охарактеризовано дві концепції свободи І. Берліна. Негативна свобода – це область незалежності особи, свобода «від» примусу. Натомість позитивна свобода полягає у можливості свідомо діяти, самореалізуватися і бути господарем власної волі, тобто свобода «для» досягнення окресленої мети або самоврядування спільноти. Історично ці два підходи виростили з різних інтелектуальних традицій: перший пов'язують з ідеями британського лібералізму (Дж. Локк, Т. Гоббс та інші), а другий – з континентально-європейською філософією (Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, К. Маркс).

Зазначено, що І. Берлін визнавав, що обидва види свободи не існують у чистому вигляді, ізолювано, оскільки реальна політична свобода передбачає баланс між захистом індивіда від примусу і наданням умов для самореалізації. Концепція І. Берліна стимулювала жваву інтелектуальну дискусію у другій половині XX ст., а його ідеї стали об'єктом критики і подальшого розвитку з боку цілої плеяди мислителів – від класичних лібералів на зразок Ф. Гаска до комунітаристів і неореспубліканців.

Підкреслено, що у контексті таких дискусій виникли альтернативні підходи до трактування свободи: свобода як недомінування, концепція ефективної (реальної) свободи, постмодерні трактування свободи.

Зроблено висновок про вагомий внесок, який зробив І. Берлін у сучасну політичну філософію, запропонувавши чітку аналітичну рамку для поняття свободи, що зберігає свою значущість і донині. Розмежування негативної та позитивної свободи стало класичною схемою аналізу свободи і влади, яку використовують у наукових дебатах та практичній політиці для оцінки законів і урядових дій. Сьогодні, коли світ знову зіштовхується з викликами авторитаризму, технологічного контролю й етичних дилем, спадщина І. Берліна слугує нагадуванням про крихкість свободи та про необхідність її захисту.

Ключові слова: І. Берлін, свобода, негативна свобода, позитивна свобода, лібералізм, симулякр, постмодерн, епоха «постправди».

Summary

Ostapets I. Yu. Isaiah Berlin's philosophy of freedom. – Article.

The current political and social climate makes it particularly relevant to reexamine Isaiah Berlin's concept of freedom. Firstly, the digital age has led to an unprecedented level of surveillance by both state and corporate entities, threatening individual autonomy. As a result, the idea of negative liberty has gained renewed importance in a context where privacy and freedom of expression must be defended against pervasive surveillance and online censorship.

Secondly, the post-truth phenomenon and the widespread dissemination of disinformation hinder people's ability to form their own convictions. This elevates the positive conception of freedom as self-determination as essential: to be truly free, citizens need knowledge and "digital literacy" to critically assess information. Without these skills, individuals become vulnerable to manipulation, which limits their genuine freedom of choice.

Berlin's two concepts of liberty are characterized. Negative freedom refers to individual independence and freedom "from" coercion. Conversely, positive freedom involves the capacity for self-awareness, self-actualization, and mastery over one's own will, representing freedom "to" achieve specific goals or engage in collective self-governance. Historically, these two approaches emerged from different intellectual traditions: negative freedom is linked to British liberal thought (John Locke, Thomas Hobbes, and others), while positive freedom is associated with Continental

European philosophy (Jean-Jacques Rousseau, G.W.F.Hegel, Karl Marx).

Berlin recognized that neither type of freedom exists in isolation. Genuine political freedom requires a balance between protecting individuals from coercion and creating conditions for self-realization. His formulation sparked vibrant intellectual debates in the latter half of the 20th century, and his ideas have since been critiqued and further developed by numerous thinkers, including classical liberals like Friedrich Hayek and communitarians and neo-republicans.

The debates around freedom have introduced several alternative approaches to understanding this concept. These include the notion of freedom as non-domination, the idea of effective (or real) freedom, and postmodern interpretations of freedom.

The article emphasizes that Isaiah Berlin made a significant contribution to contemporary political philosophy by providing a clear analytical framework for the concept of freedom, which remains relevant today. The distinction between negative and positive freedom has become a classic analytical tool for exploring the relationship between freedom and power. This framework is widely used in both scholarly discussions and practical politics to evaluate laws and government actions. As the world faces renewed challenges from authoritarianism, technological control, and ethical dilemmas, Berlin's legacy serves as a crucial reminder of the fragility of freedom and the ongoing need to defend it.

Key words: Isaiah Berlin, freedom, negative freedom, positive freedom, liberalism, simulacrum, postmodernism, "post-truth" era.

Дата надходження статті: 29.10.2025

Дата прийняття статті: 13.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025